

Sygn. akt II UK 219/18

WYROK W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 16 stycznia 2020 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Jerzy Kuźniar (przewodniczący, sprawozdawca)

SSN Zbigniew Myszka

SSN Maciej Pacuda

w sprawie z wniosku J. K.

przeciwko Zakładowi Ubezpieczeń Społecznych [...] Oddziałowi w W.

z udziałem zainteresowanych: K. Sp. z o.o. z siedzibą w W. i A. Sp. z o.o. z siedzibą w W.

o zasiłek chorobowy i zwrot nienależnie pobranego świadczenia,

po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym w Izbie Pracy i Ubezpieczeń

Społecznych w dniu 16 stycznia 2020 r.,

skargi kasacyjnej organu rentowego od wyroku Sądu Okręgowego w W. z dnia 27 października 2017 r., sygn. akt VII Ua (...),

**uchyla zaskarżony wyrok i sprawę przekazuje Sądowi
Okręgowemu w W. do ponownego rozpoznania i orzeczenia o
kosztach postępowania kasacyjnego.**

UZASADNIENIE

Wyrokiem z dnia 27 października 2017 r., VII Ua (...), Sąd Okręgowy w W. , na skutek apelacji wnioskodawczyni J. K. , zmienił wyrok Sądu Rejonowego w W. z

dnia 20 czerwca 2017 r. w ten sposób, że zmienił decyzję pozwanego Zakładu Ubezpieczeń Społecznych [...] Oddziału w W. z dnia 24 kwietnia 2015 r. i przyznał wnioskodawczyni prawo do zasiłku chorobowego za okres od dnia 1 lipca 2014 r. do dnia 29 października 2014 r., zmienił decyzję organu rentowego z dnia 24 kwietnia 2015 r. oraz decyzję z dnia 10 lipca 2015 r. w ten sposób, że zwolnił wnioskodawczynię z obowiązku zwrotu należności z tytułu nienależnie pobranego świadczenia w kwocie 29756,32 zł (należność główna) oraz orzekł o kosztach procesu w sprawie o zasiłek chorobowy, z udziałem zainteresowanych: K. - spółka z ograniczoną odpowiedzialnością w W., A. - spółka z ograniczoną odpowiedzialnością w W..

W sprawie ustalono, że wnioskodawczyni pracowała w spółce K. na podstawie umowy o pracę od dnia 20 sierpnia 2013 r. oraz w spółce A. od dnia 1 czerwca 2014 r. W okresie od dnia 13 czerwca 2014 r. korzystała ze zwolnienia lekarskiego w związku z zagrożoną ciążą. Nie wykonywała od tego momentu pracy na rzecz spółki K. . Jednocześnie podczas pobierania zasiłku chorobowego pracowała do dnia 16 października 2014 r. w spółce A., która została założona przez wnioskodawczynię i jej kolegę, kiedy to otrzymała kolejne zwolnienie lekarskie, które zgłosiła nie tylko, jak dotychczas w spółce K. , ale też w spółce A. . Przez okres od dnia 13 czerwca do dnia 16 października 2014 r. wnioskodawczyni jednocześnie pobierała zasiłek chorobowy ze spółki K. i świadczyła pracę w wymiarze 4 godzin dziennie na pół etatu, na rzecz spółki A.. Praca na rzecz spółki A. polegała na codziennym, 4 godzinnym, odpowiadaniu na korespondencję w tym mailową, wprowadzaniu dokumentów, segregowaniu dokumentów, naliczaniu amortyzacji. Wnioskodawczyni była przekonana, że może pobierać zasiłek chorobowy z jednej firmy pracując jednocześnie w drugiej, gdyż nie otrzymywała żadnych pism z ZUS-u z prośbą o wyjaśnienie, nie zaprzestano też wypłacania zasiłku chorobowego.

Decyzją z dnia 24 kwietnia 2015 r. organ rentowy odmówił ubezpieczonej prawa do zasiłku chorobowego za okres od dnia 1 lipca 2014 r. do dnia 29 października 2014 r. i zobowiązał ją do zwrotu nienależnie pobranego zasiłku chorobowego z funduszu chorobowego. W uzasadnieniu decyzji organ rentowy podniósł, że wnioskodawczyni wykonywała w okresie orzeczonej niezdolności do

pracy pracę zarobkową, a zatem wykorzystywała zwolnienie od pracy w sposób niezgodny z jego celem i tym samym utraciła prawo do zasiłku chorobowego za cały okres tego zwolnienia. Kolejną decyzją z dnia 10 lipca 2015 r., organ rentowy odmówił wnioskodawczyni odstąpienia od żądania zwrotu należności z tytułu nienależnie pobranego świadczenia określonego decyzją z dnia 24 kwietnia 2015 r., odstępując jedynie od żądania zwrotu odsetek w kwocie 1866,23 zł i dalszych.

Na rozprawie w dniu 10 maja 2016 r. wnioskodawczyni doprecyzowała, że jej odwołanie od decyzji z dnia 10 lipca 2015 r., dotyczy jednocześnie odwołania od decyzji z dnia 24 kwietnia 2015 r., które zostało złożone do organu rentowego w dniu 11 maja 2015 r.

Sąd Rejonowy oddalił odwołania od decyzji organu rentowego z dnia 24 kwietnia 2015 r. oraz z dnia 10 lipca 2015 r.

W uzasadnieniu Sąd pierwszej instancji wskazał, że zgodnie z art. 17 ust. 1 ustawy z dnia 25 czerwca 1999 r. o świadczeniach pieniężnych z ubezpieczenia społecznego w razie choroby i macierzyństwa (jednolity tekst: Dz.U. z 2019 r., poz. 645 ze zm. dalej ustawa zasiłkowa), ubezpieczony wykonujący w okresie orzeczonej niezdolności do pracy pracę zarobkową lub wykorzystujący zwolnienie od pracy w sposób niezgodny z jego celem traci prawo do zasiłku chorobowego za cały okres tego zwolnienia. Organ rentowy trafnie uznał, że pobrany przez wnioskodawczynię zasiłek chorobowy, był świadczeniem nienależnym, gdy się uwzględni, że wnioskodawczyni nie kwestionowała w toku postępowania, że w okresie od dnia 13 czerwca do dnia 16 października 2014 r. w trakcie orzeczonej niezdolności do pracy, korzystała z zasiłku chorobowego, świadcząc równocześnie pracę na rzecz drugiego pracodawcy - spółki A.. Sąd pierwszej instancji - przedstawiając szeroko orzecznictwo Sądu Najwyższego, uznał że wnioskodawczyni wykonując pracę zarobkową dla spółki A., jednocześnie wykorzystując zwolnienie lekarskie w spółce K. zasiłkowej. Sąd pierwszej instancji podkreślił, że miał również na uwadze argumentację odwołującej, że organ rentowy nie pouczył jej w momencie zaobserwowania w ewidencji składek, że zostają na jej konto odprowadzane składki przez płatnika A., iż nie może ona jednocześnie pobierać zasiłku i pracować w innej spółce. Zauważył jednak, że organ rentowy ma jedynie obowiązek pouczenia w decyzji przyznającej prawo do świadczenia (zasiłku

chorobowego, macierzyńskiego, świadczenia rehabilitacyjnego) o przesłankach utraty prawa do tego świadczenia, nie ma zaś obowiązku kontrolowania bieżącej sytuacji ubezpieczonego, który powinien być świadomy, że nie może w okresie pobierania tego zasiłku świadczyć pracy zarobkowej.

Uzasadnienie wyroku nie odnosi się natomiast do decyzji z dnia 17 lipca 2015 r., odmawiającej – poza należnościami odsetkowymi – umorzenia należności z tytułu pobranego nienależnie zasiłku chorobowego.

Na skutek apelacji wnioskodawczynie, Sąd Okręgowy zmienił wyroku Sądu pierwszej instancji i przyznał wnioskodawczynie prawo do zasiłku chorobowego za okres od dnia 1 lipca do dnia 29 października 2014 r. oraz zmienił decyzję organu rentowego z dnia 24 kwietnia 2015 r. oraz decyzję z dnia 10 lipca 2015 r. w ten sposób, że zwolnił wnioskodawczynię z obowiązku zwrotu należności z tytułu nienależnie pobranego świadczenia oraz orzekł o kosztach procesu. Sąd drugiej instancji uznał, że Sąd pierwszej instancji naruszył art. 84 ust. 2 pkt 1 ustawy z dnia 13 października 1998 r. o systemie ubezpieczeń społecznych (jednolity tekst: Dz.U. z 2019 r., poz. 300 ze zm., dalej ustawa systemowa), poprzez jego niewłaściwe zastosowanie, przyjmując, iż art. 66 ust. 2 ustawy zasiłkowej w związku z art. 17 tejże ustawy nie stanowi przepisu szczególnego w stosunku do art. 84 ust. 2 ustawy systemowej - w tym znaczeniu, że wyłącza stosowanie tego ostatniego przepisu do nienależnie pobranych zasiłków chorobowych. Zatem jeżeli chodzi o zwrot nienależnie pobranych świadczeń w postaci zasiłku chorobowego znajduje zastosowanie art. 84 ustawy systemowej, zaś fakt nieprzysługiwania prawa do świadczeń z ubezpieczenia chorobowego nie zawsze oznacza obowiązek ich zwrotu. Zgodnie bowiem z art. 84 ust. 2 ustawy systemowej za kwoty nienależnie pobranych świadczeń uważa się świadczenia wypłacone mimo zaistnienia okoliczności powodujących ustanie prawa do świadczeń albo wstrzymanie ich wypłaty w całości lub w części, jeżeli osoba pobierająca świadczenie była pouczone o braku prawa do ich pobierania; świadczenia przyznane lub wypłacone na podstawie nieprawdziwych zeznań lub fałszywych dokumentów albo w innych przypadkach świadomego wprowadzania w błąd organu wypłacającego świadczenia przez osobę pobierającą świadczenia. W ocenie Sądu Okręgowego wnioskodawczynie nie została pouczone o konsekwencjach wykorzystania

zwolnienia lekarskiego niezgodnie z przeznaczeniem, a co za tym idzie o braku prawa do pobierania zasiłku chorobowego. Zdaniem Sądu drugiej instancji, powołującego się na orzecznictwo Sądu Najwyższego, podstawowym warunkiem uznania, że wypłacone świadczenie podlega zwrotowi, jest brak prawa do świadczenia oraz (koniunkcja) świadomość tego faktu przez osobę przyjmującą świadczenie w związku ze stosownym pouczeniem. Tymczasem w rozpatrywanej sprawie nie doszło do spełnienia przesłanek przemawiających za uznaniem, że wypłacone wnioskodawczyni świadczenie (zasiłek chorobowy) było świadczeniem nienależnym w rozumieniu art. 84 ust. 2 ustawy systemowej. Ponadto Sąd drugiej instancji wskazał na trudną sytuację majątkową rodziny wnioskodawczyni (wynagrodzenie 6300,00 zł brutto plus 2800,00 zł brutto - wynagrodzenie - zasiłek macierzyński pobierany w spółce K. oraz A.) oraz wynagrodzenie męża 4034,15 zł netto). Rodzina ma na swoim wyłącznym utrzymaniu ośmioro małoletnich dzieci.

W skardze kasacyjnej od tego wyroku, zaskarżając go w całości pełnomocnik organu rentowego zarzucił naruszenie prawa materialnego – art. 66 ust. 2 ustawy z dnia 25 czerwca 1999 r. i art. 84 ust. 5 ustawy systemowej, polegające na błędnej wykładni przepisów i przyjęciu, że jedynie w przypadku skutecznego pouczenia osoba ubezpieczona może być zobowiązana do zwrotu zasiłku chorobowego za okres, w którym wykonywała pracę zarobkową oraz art. 17 ust. 1 ustawy o świadczeniach pieniężnych z ubezpieczenia społecznego w razie choroby i macierzyństwa, polegające na niewłaściwym zastosowaniu, i przyznanie prawa do zasiłku chorobowego w okresie, w którym ubezpieczona wykonywała pracę zarobkową.

Zarzucił także naruszenie przepisów postępowania mające istotny wpływ na wynik sprawy - art. 328 § 2 w związku z art. 391 § 1 k.p.c., polegające na sporządzeniu uzasadnienia orzeczenia z pominięciem wyводу dotyczącego przyznania prawa do świadczenia w spornym okresie, co nie pozwala na przeprowadzenie kontroli kasacyjnej zaskarżonego orzeczenia. W oparciu o powyższe zarzuty wniósł o uchylenie zaskarżonego wyroku w całości i przekazanie sprawy do ponownego rozpoznania Sądowi drugiej instancji, wraz z orzeczeniem o kosztach postępowania kasacyjnego.

W odpowiedzi na skargę kasacyjną pełnomocnik A. Sp. z o.o. wniósł o

wydanie postanowienia o odmowie przyjęcia skargi kasacyjnej do rozpoznania, a w przypadku przyjęcia skargi kasacyjnej do rozpoznania, o jej oddalenie wraz z zasądzeniem na rzecz A. Sp. z o.o. kosztów postępowania kasacyjnego, w tym kosztach zastępstwa procesowego według norm przepisanych.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Skarga kasacyjna jest uzasadniona, wobec trafności podniesionych w niej zarzutów naruszenia prawa materialnego.

Odnosnie tych zarzutów trzeba zauważyć – wykorzystując motywy wyroku Sądu Najwyższego z dnia 21 listopada 2019 r., II UK 150/18, że zgodnie z art. 17 ust. 1 ustawy zasiłkowej ubezpieczony wykonujący w okresie orzeczonej niezdolności do pracy pracę zarobkową lub wykorzystujący zwolnienie od pracy w sposób niezgodny z celem tego zwolnienia traci prawo do zasiłku chorobowego za cały okres tego zwolnienia. Z przepisu tego wynikają dwie niezależne przesłanki utraty prawa do zasiłku: 1) wykonywanie pracy zarobkowej w okresie niezdolności do pracy; 2) wykorzystanie zwolnienia w sposób niezgodny z jego celem. Do utraty prawa do zasiłku wystarczy zaistnienie jednej z nich. Orzecznictwo Sądu Najwyższego zasadniczo przyjmuje, że wszelka aktywność zarobkowa w okresie pobierania zasiłku powoduje taki skutek, uznając jednak, że od tej zasady mogą istnieć odstępstwa uzasadnione zwłaszcza sporadycznym i formalnym charakterem czynności ubezpieczonego lub ich niezbędnością dla kontynuacji działalności gospodarczej, jak niektóre czynności związane z zatrudnianiem pracowników, opłacanie czynszu itp. Możliwość uznania, że nie dochodzi do utraty prawa do zasiłku chorobowego, w przypadku aktywności zmierzającej do osiągnięcia zarobku w czasie pobierania tego zasiłku, występuje jednak tylko wówczas, gdy ma ona charakter incydentalny i wymuszony okolicznościami. Stanowisko dopuszczające tego rodzaju wyjątki jest już wyraźnie ukształtowane w orzecznictwie trafnie przywołanym przez obydwa sądy orzekające w sprawie. Trzeba też wspomnieć, że z mocy art. 398¹³ § 2 k.p.c., rozpoznając skargę Sąd Najwyższy jest wiązany ustaleniami faktycznymi stanowiącymi podstawę zaskarżonego orzeczenia. W okolicznościach sprawy oznacza to, że wnioskodawczyni w okresie od dnia 13

czerwca 2014 r. korzystała ze zwolnienia lekarskiego i nie wykonywała pracy na rzecz spółki K. , w której była zatrudniona, pobierając zasiłek chorobowy. Jednocześnie podczas pobierania zasiłku chorobowego pracowała (do dnia 16 października 2014 r.) w spółce A., do czasu otrzymania kolejnego zwolnienia lekarskiego, które zgłosiła także w tej spółce. Wykonywanie pracy zarobkowej w czasie pobierania zasiłku chorobowego wypełnia przesłankę utraty prawa do zasiłku określoną w art. 17 ust. 1 ustawy zasiłkowej.

Odnosząc się do zarzutu naruszenia art. 84 ustawy systemowej trzeba wskazać za wyrokiem Sądu Najwyższego z dnia 29 stycznia 2019 r., III UK 11/18 (OSNP 2019 nr 9, poz. 115), że podstawowym warunkiem uznania, że wypłacone świadczenie podlega zwrotowi w myśl przepisu art. 84 ust. 2 pkt 1 ustawy systemowej jest, po pierwsze, brak prawa do świadczenia oraz, po drugie, świadomość tego osoby przyjmującej to świadczenie, płynąca ze stosownego pouczenia. Kwestia zwrotu nienależnie pobranego świadczenia z ubezpieczenia chorobowego uregulowana została także w art. 66 ust. 2 ustawy zasiłkowej, zgodnie z którym w przypadku pobrania nienależnego świadczenia z winy ubezpieczonego lub wskutek okoliczności, o których mowa w art. 15-17 i art. 59 ust. 6 i 7, wypłacone kwoty podlegają potrąceniu z należnych zasiłków bieżących lub innych świadczeń z ubezpieczeń społecznych. Sąd Okręgowy prawidłowo przyjął, że przepis ten nie stanowi przepisu szczególnego w stosunku do art. 84 ustawy systemowej, bowiem żaden z przepisów ustawy zasiłkowej nie reguluje odmiennie niż art. 84 ust. 2 ustawy systemowej kwestii zwrotu nienależnie pobranych świadczeń. Inaczej mówiąc, art. 66 ust. 2 ustawy zasiłkowej nie reguluje odmiennie okoliczności przemawiających za uznaniem świadczenia za pobrane nienależnie niż czyni to art. 84 ust. 2 ustawy systemowej (por. wyroki Sądu Najwyższego: z 17 stycznia 2012 r., I UK 194/11, LEX nr 1227962; z 3 grudnia 2013 r., I UK 212/13, OSNP 2015 nr 3, poz. 40; czy z 19 lutego 2014 r., I UK 331/13, OSNP 2015 nr 6, poz. 83). Nie jest kwestionowane, że wnioskodawczyni nie została pouczona o braku prawa do pobierania zasiłku chorobowego w przypadku wykonywania pracy zarobkowej w czasie pobierania zasiłku. Niemniej jednak sama ta okoliczność nie jest wystarczająca, mając na względzie charakter sprawy, dla przyjęcia, że nie obciąża jej obowiązek zwrotu pobranego zasiłku

chorobowego, do którego utraciła prawo wskutek wykonywania w okresie pobierania świadczenia pracy zarobkowej. Takie stanowisko – w pełni podzielane przez obecny skład, zostało zajęte w wyroku Sądu Najwyższego z dnia 26 lipca 2017 r., I UK 287/17 (LEX nr 2382448), w którym nadto wskazano, że obowiązkiem sądu w takiej sprawie jest również rozważenie czy mimo nieziszczenia się określonej w art. 84 ust. 2 pkt 1 ustawy systemowej przesłanki zwrotu nienależnie pobranego świadczenia, zasiłek chorobowy został wypłacony na podstawie nieprawdziwych zeznań lub fałszywych dokumentów albo w innych przypadkach świadomego wprowadzania w błąd organu wypłacającego świadczenia przez osobę pobierającą świadczenia. W wyroku Sądu Najwyższego z dnia 9 lutego 2017 r., II UK 699/15 (LEX nr 2255424), stwierdzono, że „błąd” wiąże się zawsze z pierwotną wadliwością rozstrzygnięć organu rentowego lub odwoławczego, z etapem ustalania prawa do świadczeń, a jego istotną cechą konstrukcyjną, odróżniającą od innych uchybień organów rentowych lub odwoławczych, jest istnienie fałszywego wyobrażenia organu o stanie uprawnień wnioskodawcy, wywołanego na skutek świadomego zachowania osoby pobierającej świadczenie. Z przytoczonych orzeczeń Sądu Najwyższego wynika, że zakreśla się szeroko ramy zachowań kwalifikowanych jako świadome wprowadzenie w błąd organu rentowego lub odwoławczego. Zalicza się do nich bezpośrednie oświadczenie nieprawdy we wniosku o świadczenia, przemilczenie przez wnioskodawcę faktu mającego wpływ na prawo do świadczeń, złożenie wniosku w sytuacji oczywiście nieuzasadniającej powstania prawa do świadczenia oraz okoliczność domniemanego współdziałania wnioskodawcy z innymi podmiotami we wprowadzeniu w błąd organu rentowego (wyrok Sądu Najwyższego z dnia 27 stycznia 2011 r., II UK 194/10, LEX nr 786392).

Zatem jeżeli ubezpieczona, tak jak w niniejszej sprawie, przedkłada za sporny okres zaświadczenia lekarskie, a jednocześnie w tym samym okresie wykonuje czynności związane z zawartą umową w spółce A., to wprowadza w ten sposób organ rentowy w błąd co do okoliczności warunkujących powstanie prawa do zasiłku chorobowego.

Nadto, w bieżącym orzecznictwie Sądu Najwyższego (por. wyroki z dnia 12 września 2018 r., III UK 124/17, LEX nr 2549437 oraz z dnia 20 sierpnia 2019 r.,

II UK 76/18, LEX nr 2633617), trafnie przyjęto, że obowiązku pouczenia o utracie prawa do zasiłku chorobowego w okolicznościach określonych w art. 17 ustawy zasiłkowej nie regulują wprost dyspozycje art. 84 ust. 2 ustawy systemowej, w konsekwencji nie jest wymagane uprzednie pouczenie o możliwości utraty pobranych zasiłków z przyczyn ustawowo określonych, między innymi w art. 17 ustawy zasiłkowej, których wystąpienia nie można z góry zakładać ani przewidzieć.

Odmienne stanowisko przyjęte w zaskarżonym wyroku nie zasługuje, w związku z tym, na aprobatę, wobec czego Sąd Najwyższy orzekł jak w sentencji (art. 398¹⁵ § 1 k.p.c. i art. 108 § 2 k.p.c. w związku z art. 398²¹ k.p.c.).

Powyższe nie wyczerpuje jednak całości materii niniejszej sprawy, w której – co należy przypomnieć – zaskarżone zostały dwie decyzje organu rentowego; z dnia 24 kwietnia 2015 r. oraz z dnia 10 lipca 2015 r., przy czym ta ostatnia – mimo że była wskazana jako podstawa odwołania, w istocie nie była oceniana w toku postępowania pierwszoinstancyjnego, o czym dowodnie świadczy uzasadnienie wyroku Sądu rejonowego. Nie została ona jednak także oceniona w toku postępowania apelacyjnego, mimo że Sąd w skarżonym wyroku „zmienił decyzję (...) z dnia 10 lipca 2015 r.(...)” i zwolnił ubezpieczoną z obowiązku zwrotu pobranego świadczenia.

Decyzja ta odmawiała ubezpieczonej odstąpienia od żądania zwrotu należności z tytułu nienależnie pobranego zasiłku chorobowego, poza odstąpieniem od żądania zwrotu odsetek od tego świadczenia. W toku ponownego postępowania decyzja ta winna być merytorycznie rozpoznana, biorąc pod uwagę utrwalone w tej mierze orzecznictwo, w którym przyjęto, że decyzja organu rentowego odmawiająca umorzenia w całości lub w części należności z tytułu nienależnie pobranych świadczeń mimo, że „osadzona w konstrukcji tzw. uznania administracyjnego, podlega kontroli sądowej, w trybie przewidzianym w art. 83 ust. 2 ustawy systemowej. Zakres kognicji sądu ubezpieczeń społecznych odnosi się także do zasadności decyzji organu rentowego” - por. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 2 lutego 2012 r., III UK 47/11 (OSNP 2013 nr 1-2, poz. 13) i orzecznictwo w nim wskazywane.

